

ĐỌC ĐÀM ĐẠO VỀ *SUMMA THEOLOGIAE*: MỘT DI SẢN TRI THỨC CỦA LINH MỤC PHAN TẤN THÀNH

Nguyễn Anh Chung*

Ngày 9 tháng 6 năm 2026, Linh mục Giuse Phan Tấn Thành, O.P. qua đời tại Tu viện Rất Thánh Mân Côi, khép lại 80 năm cuộc đời của một nhà thần học, giáo sư và học giả đáng kính đã dành phần lớn cuộc đời cho việc nghiên cứu, giảng dạy và phục vụ Giáo hội. Trong những di sản tri thức mà ngài để lại, *Đàm đạo về Summa Theologiae của thánh Tôma Aquinô* là một công trình đặc biệt đáng được nhắc đến, không chỉ đối với độc giả Công giáo mà còn đối với những người quan tâm đến triết học, thần học và lịch sử tư tưởng phương Tây.

Điều đáng nói trước tiên về cuốn sách là nó xuất hiện trong một hoàn cảnh mà những tài liệu tiếng Việt về *Summa Theologiae* của thánh Tôma Aquinô vẫn còn tương đối hiếm. *Summa Theologiae* là một trong những tác phẩm kinh điển quan trọng nhất của triết học và thần học trung cổ, đồng thời có ảnh hưởng rất lớn đến lịch sử tư tưởng phương Tây. Thế nhưng, đối với độc giả Việt Nam muốn tiếp cận trực tiếp tác phẩm này bằng tiếng Việt, lựa chọn lại không nhiều. Chính Linh mục Phan Tấn Thành cũng cho biết trước đó đã có hai bản dịch *Summa Theologiae* sang tiếng Việt, bao gồm: bản dịch của Linh mục Gioakim Nguyễn Văn Liêm, O.P. mới hoàn thành phần I và một số đoạn của phần II, còn bản dịch của Linh mục Giuse Trần Ngọc Châu được thực hiện toàn bộ nhưng không sát với bản văn.

Trong hoàn cảnh ấy, *Đàm đạo về Summa Theologiae* có một giá trị rất riêng. Đây không phải là một bản dịch *Summa Theologiae*, mà là một công trình trình bày, giải thích và tái diễn giải tư tưởng của thánh Tôma dựa trên cấu trúc căn bản của bộ *Tổng luận Thần học*. Chính vì vậy, cuốn sách trở thành một chiếc cầu nối đặc biệt hữu ích đối với người đọc Việt Nam: một bên là một tác phẩm đồ sộ của thế kỷ XIII với hệ thống khái niệm và lập luận hết sức phức tạp; một bên là người đọc hiện đại vốn không nhất thiết có điều kiện tiếp cận trực tiếp bản văn Latin.

Có thể nói, điều đáng quý nhất của cuốn sách nằm ở khả năng cô đọng một hệ thống tư tưởng khổng lồ mà không làm mất đi cấu trúc căn bản của nó. Với hơn 500 trang, tác phẩm lần lượt đi qua những chủ đề lớn của *Summa Theologiae*: Thiên Chúa, sự tạo dựng, việc quản trị vũ trụ, cứu cánh đời người, các hành vi nhân linh, cảm xúc, nhân đức và nét xấu, lề luật và ân sủng; tiếp đó là các nhân đức đối thần và luân lý, rồi đến Đức Kitô, mầu nhiệm Nhập Thể, Cứu độ, các bí tích và cánh chung.

Đây là một ưu điểm rất lớn nếu nhìn cuốn sách từ góc độ nghiên cứu. Người đọc không nhất thiết phải xem *Đàm đạo về Summa Theologiae* như một cuốn nhập môn phổ thông. Nó hoàn toàn có thể được sử dụng như một chuyên khảo dẫn nhập vào tư tưởng của thánh Tôma Aquinô, đặc biệt trong bối cảnh học thuật Việt Nam, tài liệu về *Summa Theologiae* bằng tiếng Việt vốn còn hạn chế. Với những người đang nghiên cứu triết học trung cổ, triết học Kitô giáo, thần học Công giáo hay lịch sử tư tưởng phương Tây, cuốn sách có thể đóng vai trò như

* Nghiên cứu sinh tại trường Đại học Khoa học Xã hội và Nhân Văn, ĐHQGHN

một tấm bản đồ giúp người đọc nhìn thấy toàn bộ hệ thống trước khi đi sâu vào từng vấn đề cụ thể trong bản văn của thánh Tôma.

Nhưng nếu chỉ xem đây là một bản tóm lược *Summa Theologiae* thì có lẽ chưa đánh giá hết giá trị của tác phẩm. *Đàm đạo* còn đáng chú ý bởi vì trong quá trình trình bày tư tưởng của thánh Tôma, Linh mục Phan Tấn Thành không đơn thuần đứng ngoài tác phẩm để thuật lại. Ngài thường xuyên đưa vào những lời giải thích và diễn giải của chính mình. Vì thế, người đọc không chỉ gặp thánh Tôma Aquinô qua một bản tóm tắt, mà còn gặp cách một học giả Việt Nam đọc thánh Tôma.

Đây là một điểm rất quan trọng đối với một tác phẩm nghiên cứu. Khi một học giả giải thích một tác giả kinh điển, điều họ để lại không chỉ là nội dung của tác giả được nghiên cứu, mà còn là phương pháp đọc của chính họ. Qua *Đàm đạo về Summa Theologiae*, người đọc có cơ hội nhận ra sự hiểu biết sâu rộng của Linh mục Phan Tấn Thành với tư tưởng kinh viện, cũng như khả năng đưa một hệ thống tư tưởng vốn được xây dựng trong một bối cảnh lịch sử rất xa với hiện tại đến gần hơn với độc giả Việt Nam.

Một trong những điều khiến cuốn sách dễ tiếp cận là ngôn ngữ tường minh. Đây là điều không hề đơn giản khi viết về thánh Tôma Aquinô. Tư tưởng của thánh Tôma được hình thành trong một truyền thống triết học – thần học với hệ thống thuật ngữ chặt chẽ, trong đó nhiều khái niệm chỉ có thể hiểu chính xác khi đặt chúng vào ngữ cảnh và bối cảnh của lịch sử của triết học Hy Lạp, triết học Kitô giáo và kinh viện Scholastic. Thế nhưng, *Đàm đạo về Summa Theologiae* không biến sự uyên bác thành một rào cản.

Ngược lại, những thuật ngữ Latin và Hy Lạp cổ được giải thích tương đối cặn kẽ, giúp người đọc hiểu không chỉ “dịch nghĩa” của một khái niệm mà còn phần nào hiểu được tại sao thánh Tôma lại sử dụng khái niệm ấy trong một lập luận cụ thể. Đây chính là điểm làm nên sự kết hợp tinh tế giữa tính uyên bác và tính minh bạch của tác phẩm. Cuốn sách không giản lược tư tưởng của thánh Tôma thành những công thức dễ nhớ, nhưng cũng không cố tình làm cho vấn đề trở nên khó hiểu bằng một thứ ngôn ngữ hàn lâm nặng nề.

Một đặc điểm khác có thể khiến độc giả ngoài Công giáo ban đầu cảm thấy lạ lẫm là hình thức trình bày của tác phẩm. *Summa Theologiae* vốn được xây dựng theo phương pháp kinh viện, đặc biệt nổi bật với cấu trúc câu hỏi – phản bác – giải đáp. *Đàm đạo về Summa Theologiae* trung thành với cách trình bày ấy. Với một độc giả hiện đại không quen với truyền thống thần học Công giáo, hình thức này thoạt đầu có thể tạo cảm giác kỳ lạ, giống như nghe một bài giảng. Tuy nhiên, nếu đọc kỹ, người ta sẽ nhận ra đây chính là một trong những ưu điểm của tác phẩm.

Câu hỏi xác định vấn đề. Những phản bác làm hiện ra các khả năng đối lập. Sau đó, câu trả lời đi thẳng vào trọng tâm. Chính cấu trúc ấy khiến một vấn đề phức tạp được chia thành những đơn vị tương đối rõ ràng, đồng thời làm cho tiến trình lập luận trở nên dễ theo dõi. Nếu tạm thời gác sang một bên những tiền đề thần học đặc thù của Công giáo, độc giả vẫn có thể nhận ra ở đây một phương pháp tư duy có tính hệ thống: đặt vấn đề, xác định các lập trường đối nghịch, phân tích chúng và đưa ra lời giải đáp.

Điều này cũng khiến *Đàm đạo về Summa Theologiae* trở thành một cuốn sách thú vị đối với cả những người không phải là tín hữu Công giáo. Đọc một tác phẩm thần học không nhất thiết đồng nghĩa với việc phải chấp nhận trước những kết luận tôn giáo của nó. Đối với người nghiên cứu triết học, điều đáng quan tâm còn nằm ở cách các khái niệm được xây dựng, cách các lập luận được triển khai và cách một truyền thống tư tưởng tìm cách trả lời những câu hỏi căn bản về Thiên Chúa, con người, hạnh phúc, đạo đức, tự do, tình cảm, luật lệ, nhân đức và cứu cánh của đời sống.

Có lẽ vì thế, *Đàm đạo về Summa Theologiae* nên được đọc không chỉ như một cuốn sách diễn giải về một tác phẩm thần học trung cổ, mà còn như một tài liệu trình bày về một truyền thống tư duy. Qua việc đọc thánh Tôma, người đọc có thể bước vào một thế giới trí thức trong đó triết học và thần học chưa bị tách rời thành những lĩnh vực hoàn toàn biệt lập; trong đó những câu hỏi về tồn tại, tri thức, đạo đức và mục đích của con người liên hệ mật thiết với nhau.

Và sau cùng, trong bối cảnh hiện nay, cuốn sách còn mang một ý nghĩa khác: Ý nghĩa của một di sản được trao lại.

Linh mục Phan Tấn Thành đã dành nhiều thập niên cho công việc giảng dạy và nghiên cứu thần học; ngài từng giảng dạy tại Đại học Giáo hoàng Thánh Tôma Aquinô (Angelicum) và từ năm 2010 tiếp tục giảng dạy tại Học viện Thần học Đa Minh ở Việt Nam. *Đàm đạo về Summa Theologiae*, xuất bản năm 2025, vì thế có thể được nhìn như một trong những thành quả ở giai đoạn cuối của một sự nghiệp học thuật lâu dài.

Một học giả qua đời, nhưng một cuốn sách thì vẫn tiếp tục đối thoại với những người đến sau. Có lẽ đó cũng là ý nghĩa đẹp nhất của việc đọc một tác phẩm như *Đàm đạo về Summa Theologiae* vào thời điểm này. Nó cho phép chúng ta không chỉ tưởng nhớ một vị chủ chăn đáng kính mà còn tiếp tục công việc mà Ngài đã dành cả đời để thực hiện: đọc, suy tư, giải thích và truyền đạt lại tri thức.

Đối với những ai quan tâm đến thánh Tôma Aquinô, triết học trung cổ, thần học Kitô giáo hay lịch sử tư tưởng phương Tây, chắc chắn, *Đàm đạo về Summa Theologiae* là một cuốn sách rất đáng tìm đọc. Đặc biệt đối với độc giả Việt Nam, nơi những tài liệu trực tiếp và có hệ thống về *Summa Theologiae* vẫn còn khan hiếm, giá trị của cuốn sách càng trở nên sáng rạng hơn, tựa như một viên ngọc quý trong vùng đất cần cỗi.

Và có lẽ, sau khi Linh mục Phan Tấn Thành đã về với Chúa, cách tốt nhất để tri ân một học giả không phải chỉ là nói về những gì ngài đã viết, mà là tiếp tục đọc những gì Ngài để lại. Bởi một cuốn sách thực sự có giá trị sẽ chẳng bao giờ tự kết thúc khi tác giả khép lại trang cuối cùng của cuộc đời mà nó bắt đầu một đời sống khác trên tay những độc giả mới.

Đàm đạo về Summa Theologiae xứng đáng có một đời sống như thế.